

सर्वोच्च अदालत

सवारी सम्बन्धी कसूरको सजाय निर्धारण सम्बन्धी सामान्य मार्गदर्शन

२०७५

सवारी सम्बन्धी कसूरको सजाय निर्धारण सम्बन्धी सामान्य मार्गदर्शनको आवश्यकता

सवारी तथा यातायात व्यवस्था ऐन, २०४९ ले सवारी सम्बन्धी विभिन्न कसूरजन्य कार्यहरूलाई अपराधीकरण गरी कसूर गर्ने व्यक्तिलाई सजायको व्यवस्था गरेको छ। उक्त ऐनमा उल्लिखित कसूरहरू मध्ये दफा १६१ को उपदफा (१) मा उल्लिखित कसूर मध्ये ज्यान मार्ने मनसाय लिई सवारीले किची वा ठक्कर दिई ज्यान मारेको सम्बन्धी कसूर गर्ने कसूरदारलाई जन्मकैदको निश्चित सजायको व्यवस्था गरेको छ।

सोही ऐनको दफा १६१ को उपदफा (१) मा उल्लिखित कसूर मध्ये ज्यान मार्ने मनसाय लिई सवारीले किची वा ठक्कर दिएकोमा ज्यान मर्न नपाएको सम्बन्धी कसूर, दफा १६१ को उपदफा (२) मा उल्लिखित कसूर तथा दफा १६२ को उपदफा (१) मा उल्लिखित कसूर गर्ने कसूरदारलाई न्यायिक स्वविवेकमा सजाय निर्धारण गर्नु पर्ने गरी सम्बन्धित दफा तथा उपदफाहरूमा सजायको माथिल्लो र तल्लो हदको व्यवस्था गरिएको छ।

यसैगरी, दफा १६१ को उपदफा (३) र उपदफा (५) मा उल्लिखित कसूर तथा दफा १६२ को उपदफा (३) मा उल्लिखित कसूर गर्ने कसूरदार कसूरदारलाई सम्बन्धित दफा तथा उपदफाहरूमा ३ वर्षसम्म कैद तथा रु. ३० हजारसम्म जरिवाना हुने व्यवस्था गरिएको छ।

साथै, सवारी सम्बन्धी कसूर गर्ने कसूरदारलाई सोही ऐनको दफा १६१ को उपदफा (४) र दफा १६२ को उपदफा (२) तथा अपराध संहिता एवम् अन्य प्रचलित कानून बमोजिम थप सजाय हुने व्यवस्था समेत रहेको छ।

जन्मकैदको निश्चित सजाय हुने र ३ वर्षसम्म कैद तथा रु. ३० हजारसम्म जरिवाना हुने कसूरमा सजाय निर्धारणको प्रयोजनका लागि छुट्टै सुनुवाई गर्नु नपर्ने भएकोले उल्लिखित कसूर गर्ने कसूरदारलाई सजाय निर्धारण गर्न छुट्टै मार्गदर्शन बनाइएको छैन।

उल्लिखित कसूर बाहेक सवारी तथा यातायात व्यवस्था ऐन, २०४९ ले सजायको माथिल्लो र तल्लो हद तोकिएका दफा १६१ को उपदफा (१) मा उल्लिखित कसूर मध्ये ज्यान मार्ने मनसाय लिई लिई सवारीले किची वा ठक्कर दिएकोमा ज्यान मर्न नपाएको सम्बन्धी कसूर, दफा दफा १६१ को उपदफा (२) मा उल्लिखित कसूर तथा दफा १६२ को उपदफा (१) मा उल्लिखित कसूर तथा त्यस्तो कसूरको दुरुत्साहन, षडयन्त्र, उद्योग वा मतियार हुने कसूर गर्ने कसूरदारलाई कसूरदारलाई सम्बद्ध कानूनका व्यवस्थाहरूलाई समग्रतामा विचार गरी न्यायिक स्वविवेकमा उपयुक्त सजाय निर्धारण गर्न मार्गदर्शनको लागि सर्वोच्च अदालतले यो सवारी सम्बन्धी कसूरको सजाय निर्धारण सम्बन्धी सामान्य मार्गदर्शन बनाएको छ।

सामान्य मार्गदर्शनको प्रयोग

- यो सामान्य मार्गदर्शन सवारी तथा यातायात व्यवस्था ऐन, २०४९ मा निश्चित अवधिको कैदको सजायको व्यवस्था भएका तथा ३ वर्षसम्म कैद तथा रु.३० हजारसम्म जरिवाना हुने सजायको व्यवस्था भएका बाहेकका अन्य सवारी सम्बन्धी कसूरमा सजाय निर्धारण गर्दा मार्गदर्शकको रूपमा रहनेछ।
- यो सामान्य मार्गदर्शन सवारी सम्बन्धी कसूरमा कसूरदार ठहर भएको प्रतिवादीलाई सजाय निर्धारण गर्ने प्रयोजनका लागि प्रयोग हुनेछ।
- यो सामान्य मार्गदर्शन १८ वर्ष वा सोभन्दा बढी उमेर भएको कसूरदारलाई सजाय निर्धारण गर्दा लागू हुनेछ र कुनै कसूरदार १८ वर्षभन्दा कम उमेरको भएमा त्यस्तो कसूरदारलाई सजाय निर्धारण गर्दा **कसूरदार बालबालिकाको सजाय निर्धारण सम्बन्धी सामान्य मार्गदर्शन** समेत लागू हुनेछ।
- सवारी सम्बन्धी कसूरको कसूरदारलाई हुन सक्ने सजायको दायरा (Range) लाई मध्यजनर गरी कसूरको गम्भीरता, कसूरदारको दोषिपना (Culpability) र कसूरबाट पीडितलाई पुगेको क्षति (Harm) का आधारमा सजाय निर्धारण गर्ने प्रयोजनका लागि सो कसूरलाई २ वटा कसूरको वर्ग (Offence Category) मा वर्गीकरण गरी प्रत्येक वर्गको कसूरमा निर्धारण गर्न सकिने सजायको अधिकतम् तथा न्यूनतम् सजायको दायरा निर्धारण गरिएको छ।
- ऐनले अधिकतम् तथा न्यूनतम् सजायको व्यवस्था गरेको तथा कसूरको वर्गमा वर्गीकरण गरिएको प्रत्येक कसूर सम्बन्धी मुद्दामा विद्यमान कसूरको गम्भीरता बढाउने तथा घटाउने अवस्थाका आधारमा उपयुक्त सजाय निर्धारणको लागि आधार बिन्दु (Base point) निर्धारण गरिएको छ।
- ऐनको सम्बन्धित दफामा भएको सजायको दायरा तथा कसूरको वर्गमा तय गरिएको सजायको दायराको सामान्यतया: मध्यबिन्दुलाई कैद सजायको आधार बिन्दु निर्धारण गरिएको छ।
(उदाहरणको लागि ८ देखि १२ वर्षसम्म कैदको सजायको व्यवस्था भएको कसूरमा सजाय निर्धारणको आधार बिन्दु १० वर्ष कायम गरिएको)
- अपराध संहिताको दफा ३८ बमोजिम कसूरको गम्भीरता बढाउने अवस्था मुद्दामा विद्यमान भएमा सजायको आधार बिन्दुबाट कसूरको वर्गमा उल्लिखित अधिकतम् सजायको हदमा नबढ्ने गरी बढाउन सकिने गरी तथा अपराध संहिताको दफा ३९ बमोजिम कसूरको गम्भीरता घटाउने अवस्था मुद्दामा विद्यमान भएमा सजायको आधार बिन्दुबाट ऐनमा उल्लिखित न्यूनतम् सजायको हदमा नघट्ने गरी सजायको मात्रा घटाउन सकिने गरी सजाय निर्धारण गर्ने विधि तय गरिएको छ।
- यस सामान्य मार्गदर्शनमा सजाय निर्धारण गर्ने प्रयोजनको लागि सम्बद्ध कानूनहरूमा रहेका सम्बन्धित व्यवस्थाहरूलाई समग्रमा मध्यनजर गरी सवारी सम्बन्धी कसूरमा कसूरदारलाई ऐन, अपराध संहिता र प्रचलित कानून बमोजिम हुन सक्ने थप सजायलाई समेत समावेश गरिएको छ।
- सजाय निर्धारणलाई सहज, वस्तुपरक र एकरूपतापूर्ण बनाउन सजाय निर्धारण सम्बन्धी १५ वटा चरणहरू निर्धारण गरिएको छ। यस सामान्य मार्गदर्शनको भाग- १ मा सजाय निर्धारण सम्बन्धी सबै १५ वटै चरणहरूमा गर्नु पर्ने कार्य र सोको आधारहरू उल्लेख गरिएको छ। तर अन्य भागहरूमा भने सबै चरणमा गर्नु पर्ने कार्यहरूको पुनर्लेखन नगरी सम्बन्धित कसूरमा आकर्षित हुने चरणहरू भाग -१ मा उल्लेख भए बमोजिम गर्ने गरी उल्लेख गरिएको छ। भाग -१ मा उल्लेख गरेको भन्दा पृथक व्यवस्था गर्नु परेकोमा भने सम्बन्धित भागमा छुट्टै व्यवस्था गरिएको छ।
- यस सामान्य मार्गदर्शनमा सजाय निर्धारणको क्रममा गर्नु पर्ने कार्यहरूलाई १५ वटा चरणको तर्कसङ्गत क्रम तय गरिएको भए तापनि कसूरको प्रकृतिका आधारमा यसै मार्गदर्शनमा तय गरिएको क्रमलाई आवश्यकता अनुसार परिवर्तन गरी प्रयोग गर्न सकिनेछ।
- पीडित संरक्षण ऐनको दफा ११ मा सजाय निर्धारण गर्नु अघि पीडित उपस्थित भई धारणा व्यक्त गर्न चाहेमा पीडितलाई मनासिब समय प्रदान गर्नु पर्ने तथा दफा २५ मा पीडित प्रभाव प्रतिवेदन पेश गर्न सक्ने व्यवस्था भएको

सन्दर्भमा पीडितले कुनै धारणा व्यक्त गरेको भए वा पीडित प्रभाव प्रतिवेदन पेश भएको भए त्यस्तो धारणा वा प्रतिवेदनलाई मार्गदर्शनको छैठौँ, सातौँ र बाह्रौँ चरणमा विचार गर्नु पर्नेछ।

- कुनै कसूरदारलाई सजाय निर्धारण गर्नु अघि सजायपूर्वको प्रतिवेदन माग गर्ने आदेश भएकोमा सजाय निर्धारण ऐनको दफा १२, सजाय निर्धारण नियमावलीको नियम ४ तथा वालवालिका सम्बन्धी कानून समेतका आधारमा सरकारी वकिल वा कसूरदारको कानून व्यवसायीले सजायपूर्वको प्रतिवेदन पेश गर्नु पर्ने व्यवस्था रहेको छ। त्यसरी पेश भएको प्रतिवेदनका सम्बन्धमा सरकारी वकिल वा कसूरदारको कानून व्यवसायी वा कसूरदार वा कसूरदार वालवालिकाको हकमा निजको संरक्षकले लिखित राय पेश गरेमा त्यस्तो प्रतिवेदन तथा लिखित रायलाई अवस्था अनुसार यसै सामान्य मार्गदर्शनको तेस्रो, चौथो, छैठौँ, सातौँ, आठौँ, बाह्रौँ, तेह्रौँ र चौधौँ चरणमा विचार गर्न सकिनेछ।
- अपराध संहिताको भाग-१, परिच्छेद-३ मा उल्लिखित कसूरको गम्भीरता बढाउने तथा घटाउने सबै अवस्थाहरू सवारी सम्बन्धी प्रत्येक कसूरमा समान रूपमा सान्दर्भिक नहुने हुँदा सम्बन्धित कसूरको प्रकृतिलाई मध्यनजर गरी गम्भीरता बढाउने तथा घटाउने सान्दर्भिक अवस्थाहरूमात्र त्यस्तो कसूरसँग सम्बन्धित भागमा उल्लेख गरिएको छ।
- सवारी सम्बन्धी कसूरसँग सम्बन्धित देहायका कसूर तथा ती कसूर गर्ने कसूरदारलाई सजाय निर्धारण सम्बन्धमा देहाय बमोजिम गरिएको छ:-

आपराधिक षडयन्त्र सवारी सम्बन्धी कसूरको आपराधिक षडयन्त्र गर्ने कार्यको अपराधीकरण तथा सजाय सम्बन्धी छुट्टै व्यवस्था नभई अपराध संहिताको दफा ३३ बमोजिमको सामान्य प्रावधान सम्बन्धी व्यवस्था लागू हुने हुँदा त्यस्तो कसूरको कसूरदारलाई यसै सामान्य मार्गदर्शनको भाग -४ बमोजिम सजाय निर्धारण गर्नु पर्ने।

उद्योग सवारी सम्बन्धी कसूरको उद्योग गर्ने कार्यको अपराधीकरण तथा सजाय सम्बन्धी छुट्टै व्यवस्था नभई अपराध संहिताको दफा ३४ बमोजिमको सामान्य प्रावधान सम्बन्धी व्यवस्था लागू हुने हुँदा त्यस्तो कसूरको कसूरदारलाई यसै सामान्य मार्गदर्शनको भाग -४ बमोजिम सजाय निर्धारण गर्नु पर्ने।

दुरुत्साहन सवारी सम्बन्धी कसूरको दुरुत्साहन दिने कार्यको अपराधीकरण तथा सजाय सम्बन्धी छुट्टै व्यवस्था नभएकोले अपराध संहिताको दफा ३५ बमोजिमको सामान्य प्रावधान सम्बन्धी व्यवस्था लागू हुने हुँदा त्यस्तो कसूरको कसूरदारलाई यसै सामान्य मार्गदर्शनको भाग -४ बमोजिम सजाय निर्धारण गर्नु पर्ने।

मतियार सवारी सम्बन्धी कसूरको मतियार हुने कार्यको अपराधीकरण तथा सजाय सम्बन्धी छुट्टै व्यवस्था नभएकोले दफा ३६ बमोजिमको सामान्य प्रावधान सम्बन्धी व्यवस्था लागू हुने हुँदा त्यस्तो कसूरको कसूरदारलाई यसै सामान्य मार्गदर्शनको भाग -४ बमोजिम सजाय निर्धारण गर्नु पर्ने।

- यो सामान्य मार्गदर्शन अधिकतम र न्यूनतम सजायको व्यवस्था भएको सवारी सम्बन्धी जघन्य तथा गम्भीर कसूर गर्ने कसूरदारलाई उपयुक्त सजाय निर्धारण गर्ने प्रयोजनका लागि जारी गरिएको भए तापनि यस मार्गदर्शनका विभिन्न चरणहरू जन्मकैदको निश्चित सजाय हुने तथा ३ वर्षसम्म कैद तथा रु. ३० हजारसम्म जरिवाना हुने सवारी सम्बन्धी कसूरमा कसूरदारलाई सजाय निर्धारण गर्नको लागि समेत मार्गदर्शक रहनेछ।
- मुद्दाको तथ्य, कसूरदार एवम् पीडितको अवस्था र परिस्थितिलाई मध्यनजर गर्दा यस सामान्य मार्गदर्शनको कुनै चरण अवलम्बन गर्न नसकिने वा त्यस्तो चरणको अवलम्बन गर्नु न्यायको रोहमा उपयुक्त नहुने भएमा फैसलामा सोको कारण खुलाई यस मार्गदर्शनको कुनै चरण अवलम्बन नगरी सजाय निर्धारण गर्न बाधा पर्ने छैन।

संक्षिप्त शब्द सूची

अपराध संहिता-	मुलुकी अपराध (संहिता) ऐन, २०७४
ऐन-	सवारी तथा यातायात व्यवस्था ऐन, २०४९
पीडित संरक्षण ऐन-	अपराध पीडित संरक्षण ऐन, २०७५
फौजदारी कार्यविधि नियमावली-	मुलुकी फौजदारी कार्यविधि नियमावली, २०७५
फौजदारी कार्यविधि संहिता-	मुलुकी फौजदारी कार्यविधि (संहिता) ऐन, २०७४
सङ्गठित अपराध ऐन-	सङ्गठित अपराध निवारण ऐन, २०७०
सजाय निर्धारण ऐन-	फौजदारी कसूर (सजाय निर्धारण तथा कार्यान्वयन) ऐन, २०७४
सजाय निर्धारण नियमावली-	फौजदारी कसूर (सजाय निर्धारण तथा कार्यान्वयन) नियमावली, २०७५

परिभाषा

विषय वा प्रसङ्गले अर्को अर्थ नलागेमा यस सामान्य मार्गदर्शनमा,-

- (क) “कसूरदार” भन्नाले सवारी सम्बन्धी मुद्दामा कसूरदार ठहर भएको प्रतिवादी सम्झनु पर्छ।
- (ख) “कसूरको वर्ग” भन्नाले सवारी सम्बन्धी मुद्दामा कसूरदारलाई सजाय निर्धारण गर्ने प्रयोजनका लागि कसूरको गम्भीरता, कसूरदारको दोषिपना (Culpability) र कसूरबाट पीडितलाई भएको क्षति (Harm) का आधारमा यस सामान्य मार्गदर्शनमा वर्गीकरण गरिएको कसूरको वर्ग सम्झनु पर्छ।
- (ग) “कैद सजायको आधार बिन्दु” भन्नाले सवारी सम्बन्धी मुद्दामा कसूरदारलाई सजाय निर्धारण गर्ने प्रयोजनका लागि कसूरको गम्भीरता बढाउने अवस्था विद्यमान भएमा कैद सजायको अवधी बढाउने र कसूरको गम्भीरता घटाउने अवस्था विद्यमान भएमा कैद सजायको अवधी घटाउने प्रयोजनका लागि कसूरदारलाई हुन सक्ने कैद सजायको दायराका आधारमा तय गरिएको कैद सजायको सुरुवाती बिन्दु (Starting point) सम्झनु पर्छ।
- (घ) “कैद सजायको दायरा” भन्नाले कसूरको वर्ग निर्धारण गरिएको सवारी सम्बन्धी कसूरको हकमा कसूरको सम्बन्धित वर्गमा उल्लेख गरिएको तल्लो र माथिल्लो सजायको फासला र कसूरको वर्ग निर्धारण नगरिएको कसूरको हकमा ऐनको सम्बन्धित दफामा व्यवस्था भएको माथिल्लो र तल्लो सजायको फासला सम्झनु पर्छ।

विषय सूची

भाग	कसूर	पृष्ठ
भाग-१	ज्यान माने मनसाय लिई सवारीले किची, ठक्कर दिई वा दुर्घटना गराई मानिसलाई चोट पुर्याएको सम्बन्धी कसूर	८
भाग-२	लापरवाही गरी सवारी चलाई किची, ठक्कर दिई वा सवारी दुर्घटना गराई मानिसलाई मारेको सम्बन्धी कसूर	१५
भाग-३	बदनियतसाथ सवारी किची, ठक्कर दिई वा दुर्घटना गराई मानिसलाई अङ्गभङ्ग गराएको सम्बन्धी कसूर	१९
भाग-४	सवारी सम्बन्धी कसूरको आपराधिक षडयन्त्र, उद्योग, दुरुत्साहन तथा मतियार सम्बन्धी कसूर	२३

भाग-१

कसूर: ज्यान मार्ने मनसाय लिई सवारीले किची, ठक्कर दिई वा दुर्घटना गराई मानिसलाई चोट पुर्याएको सम्बन्धी कसूर।

सम्बद्ध कानून: सवारी तथा यातायात व्यवस्था ऐन, २०४९

दफा/उपदफा	कसूर	सजाय
१६१ (१)	ज्यान मार्ने मनसाय लिई सवारी चलाई कुनै मानिसलाई किची, ठक्कर दिई वा कुनै किसिमले सवारी दुर्घटना गराई सवारीमा रहेको वा सवारी बाहिर जुनसुकै ठाउँमा रहे बसेको मानिसलाई चोट पुर्याएको सम्बन्धी कसूर	५ वर्षदिखि १२ वर्षसम्म कैद

पहिलो चरण: (कसूरको वर्ग यकीन गर्ने) यो कसूर गर्ने कसूरदारलाई हुने कैद र जरिवानाको माथिल्लो र तल्लो हदको व्यवस्था भएको र सजायको दायरा फराकिलो भएको हुँदा कसूरको गम्भीरता, कसूरदारको दोषिपना, कसूरबाट पुगेको क्षति समेतका आधारमा उपयुक्त सजाय निर्धारण गर्न यस कसूरलाई देहाय बमोजिम २ वर्गमा वर्गीकरण गर्न सकिने हुँदा कसूरदारको कसूर कुन वर्गमा पर्ने हो यकिन गर्ने। कसूरको वर्ग विभाजन गर्ने आधारहरूको केही दृष्टान्त तालिकामा उल्लेख गरिएको छ।

कसूरको वर्ग	कसूर	कैद सजायको दायरा (Range)
क	<ul style="list-style-type: none"> पीडितलाई गम्भीर चोटपटक लागेको, दीर्घकालीन शारीरिक वा मानसिक क्षमतामा उल्लेखनीय हास पुग्ने अवस्था भएको, एकै वारदातमा एकभन्दा बढी कसूर गरेको, वा कसूरको गम्भीरता, कसूरदारको दोषिपना र पीडितलाई पुगेको क्षति समेतका आधारमा यस वर्गमा वर्गीकरण गर्न उपयुक्त हुने कसूर। 	८ वर्षदिखि १२ वर्ष कैद
ख	<ul style="list-style-type: none"> क वर्गमा उल्लिखित अवस्था विद्यमान नभएको, वा कसूरको गम्भीरता, कसूरदारको दोषिपना, कसूरबाट पुगेको क्षति समेतका आधारमा क वर्गमा वर्गीकरण गर्न उपयुक्त नहुने कसूर। 	५ वर्षदिखि ८ वर्ष कैद

दोस्रो चरण: (कैद सजायको आधार विन्दु यकिन गर्ने) प्रथम चरणमा यकिन गरिएको कसूरको वर्ग र सजायको दायराका आधारमा कसूरदारलाई कैद सजाय निर्धारण गर्न देहाय बमोजिम कैद सजायको आधार विन्दु यकिन गर्ने।

कसूरको वर्ग	कसूर	कैद सजायको आधार विन्दु	कैद सजायको दायरा (Range)
क	<ul style="list-style-type: none"> पीडितलाई गम्भीर चोटपटक लागेको, दीर्घकालीन शारीरिक वा मानसिक क्षमतामा उल्लेखनीय हास पुग्ने अवस्था भएको, एकै वारदातमा एकभन्दा बढी कसूर गरेको, वा कसूरको गम्भीरता, कसूरदारको दोषिपना र पीडितलाई पुगेको क्षति समेतका आधारमा यस वर्गमा वर्गीकरण गर्न उपयुक्त हुने कसूर। 	१० वर्ष कैद	८ वर्षदिखि १२ वर्ष कैद
ख	<ul style="list-style-type: none"> क वर्गमा उल्लिखित अवस्था विद्यमान नभएको, वा कसूरको गम्भीरता, कसूरदारको दोषिपना, कसूरबाट पुगेको क्षति समेतका आधारमा क वर्गमा 	६ वर्ष ६ महिना कैद	५ वर्षदिखि ८ वर्ष कैद

तेस्रो चरण:

वर्गीकरण गर्न उपयुक्त नहुने कसूर।

(सजायको उद्देश्य विचार गर्ने) यस कसूरमा कसूरदारलाई सजाय निर्धारण गर्दा सजाय निर्धारण ऐनको दफा १३ बमोजिम देहायका कुनै वा सबै उद्देश्य विचार गर्ने।

सजायका उद्देश्य
<ul style="list-style-type: none"> ▪ कसूर गर्न कसूरदार वा अन्य व्यक्तिलाई हतोत्साहित गर्ने, ▪ समाज वा समुदायलाई सुरक्षा गर्ने, ▪ पीडितलाई क्षतिपूर्ति सहित न्याय प्रदान गर्ने, ▪ कसूरदारलाई समाजमा पुनस्थापना गर्न सहयोग गर्ने वा सुधार गर्ने, ▪ कसूरदारलाई समाजबाट अलग राख्ने, ▪ कसूरदारलाई आफ्नो कार्यप्रति पश्चाताप बोध गराई पीडित व्यक्ति वा समुदायलाई हानि नोक्सानी भएको छ भन्ने कुराको अनुभूति गराउने, ▪ कानूनद्वारा निषेधित आचरणको निन्दा गर्ने।

चौथो चरण:

(समग्रतामा सजाय निर्धारण) यस कसूरमा कसूरदारलाई सजाय निर्धारण गर्दा देहायका सिद्धान्तहरूको अवलम्बन गर्ने।

सजाय निर्धारण गर्ने आधार
<p>सजाय निर्धारण ऐनको दफा ११ को उपदफा (२),</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ दुई वा सोभन्दा बढी कामबाट कुनै कसूर हुने रहेछ र त्यस्ता काम मध्ये कुनै एक काम छुट्टै कसूर हुने रहेछ भने सबैभन्दा बढी सजाय हुने कसूरमा मात्र सजाय गर्ने। <p>सजाय निर्धारण ऐनको दफा १४,</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ कसूरको गम्भीरता र कसूरदारको दोषको मात्रा अनुसार सजाय समानुपातिक भन्दा बढी नगर्ने, ▪ सजायको उद्देश्य प्राप्त गर्न आवश्यक हुने भन्दा चर्को सजाय नगर्ने, ▪ उस्तै परिस्थितिमा घटेको कसूरको अर्को कसूरदारलाई पहिले दिइएको सजायसग अमिल्दो वा असमान सजाय हुन नहुने गरी सजाय निर्धारण गर्ने। ▪ एकभन्दा बढी कसूरको लागि सजाय गर्दा वा कुनै कसूरमा सजाय भोगी रहेको कसूरदारलाई अर्को कसूर बापत सजाय गर्दा समग्र सजाय उचित र समानुपातिकभन्दा बढी हुन नहुने गरी सजाय निर्धारण गर्ने। ▪ कसूरको अनुपातमा अन्य सजाय नै पर्याप्त हुने देखिएमा कैद सजाय नगर्ने। <p>सजाय निर्धारण ऐनको दफा १५ बमोजिम देहायका कुरालाई आधार लिने:-</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ कसूरको गम्भीरता र कसूरदारको दोषको मात्रा, ▪ कसूर गर्दाको परिस्थिति, ▪ कसूरको गम्भीरता बढाउने वा घटाउने अवस्थाहरू, ▪ कसूरदारको आचरण र विगतको कृत्याकलाप, ▪ जघन्य वा गम्भीर प्रकृतिका कसूर गर्ने कसूरदारलाई कैद सजाय, ▪ पटके कसूरदारलाई पछिल्लो कसूर बापत हुने सजायको दोब्बर थप सजाय, ▪ समाज वा समुदायलाई खतरा हुने कसूरदारलाई कैद सजाय, ▪ कुनै सरकारी कार्यालय वा सार्वजनिक वा सङ्गठित संस्थाको पद वा ओहदामा बहाल रही त्यस्तो पद वा ओहोदाको दुरुपयोग गरी कसूर गर्ने कसूरदारलाई त्यस्तो कसूरमा हुने सजायको डेढी सजाय।

पाँचौं चरण:

(कसूरको गम्भीरता बढाउने वा घटाउने अवस्था विश्लेषण गर्ने) यस कसूरको कसूरदारलाई सजाय निर्धारण गर्दा अपराध सहिताको दफा ३८ बमोजिम कसूरको गम्भीरता बढाउने तथा दफा ३९ बमोजिम कसूरको गम्भीरता घटाउने विद्यमान अवस्थाहरूको विश्लेषण गर्ने।

कसूरको गम्भीरता बढाउने अवस्था	कसूरको गम्भीरता घटाउने अवस्था
<ul style="list-style-type: none"> ▪ सरकार प्रमुख वा विदेशी राज्य प्रमुखको विरुद्ध कसूर गरेको, ▪ राष्ट्रपति वा सरकार प्रमुख वा विदेशी राज्य प्रमुखको उपस्थितिमा कसूर गरेको, ▪ विश्वासको दुरुपयोग गरी कसूर गरेको, ▪ कुनै सार्वजनिक पदको लाभ उठाई वा दुरुपयोग गरी कसूर गरेको, ▪ सार्वजनिक पद धारण गरेको व्यक्तिले आफ्नो पदीय कर्तव्य पालन गर्न लागेकोमा बाधा पुर्याउने वा निजलाई कुनै गैरकानूनी काम गर्न लगाउने नियतले कसूर गरेको, ▪ कुनै सरकारी कार्यालय, सार्वजनिक कार्यालय वा धार्मिक स्थलमा कसूर गरेको, ▪ ५ वा ५ भन्दा बढी व्यक्तिहरू समूहमा आवद्ध भई कसूर गरेको, ▪ सार्वजनिक शान्ति खलबलिएको, बाढी, पहिरो, भूकम्प वा त्यस्तै प्रकृतिको दैवी प्रकोप भएको महामारी फैलिएको, अनिकाल परेको वा त्यस्तै किसिमको अन्य कुनै सङ्कटको लाभ लिई कसूर गरेको, ▪ हातहतियार वा विषालु वा विष्फोटक पदार्थ साथमा लिई वा प्रयोग गरी वा विद्युत प्रवाह गरी वा विद्युतीय उपकरण प्रयोग गरी कसूर गरेको वा हातहतियार वा विषालु वा विष्फोटक पदार्थ लिएको मानिसको मद्दतबाट कसूर गरेको, ▪ एक पटक कैद सजाय पाएको कसूरदारले पुनः कसूर गरेको, ▪ कुनै पारितोषिक वा आश्वासन वा लाभको प्रलोभन पाउन कसूर गरेको, ▪ आफ्नो संरक्षण वा नियन्त्रणमा रहेको व्यक्ति वा जिम्मामा रहेको सम्पत्तिको विरुद्ध कसूर गरेको, ▪ कसैलाई क्रुर यातना, अमानवीय वा अपमानजन्य व्यवहार गरी कसूर गरेको, ▪ एकै वारदातमा एकभन्दा बढी कसूर गरेको, ▪ एकै वारदातमा एकभन्दा बढी व्यक्तिका विरुद्ध कसूर गरेको, ▪ कसैलाई अपहरण गरी वा शरीर बन्धक लिई कसूर गरेको, ▪ थुना, हिरासत, कैद वा नियन्त्रणमा रहेको व्यक्ति विरुद्ध कसूर गरेको, 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ कसूरदारको उमेर अठार वर्षभन्दा कम वा पचहत्तर वर्षभन्दा माथि भएको, ▪ जुन व्यक्तिको विरुद्ध कसूर भएको छ त्यस्तो व्यक्तिले कसूरदारलाई कसूर हुनुभन्दा तत्कालअघि उत्तेजित गरेको वा धम्की दिएको, ▪ कसूरदार वा निजको कुनै नजिकको नातेदारका विरुद्ध गरिएको कुनै गम्भीर कसूरको प्रतिकारको रूपमा तत्कालै कसूर भएको, ▪ कसूरदारले स्वेच्छाले कसूर स्वीकार गरेको वा त्यस्तो कसूर गरे बापत पश्चाताप गरेको, ▪ कसूरदारले सम्बन्धित अधिकारी समक्ष आत्मसर्मपण गरेको, ▪ कसूरदारले आफूले गरेको कसूर स्वीकार गरी पीडितलाई क्षतिपूर्ति दिइसकेको वा दिन मञ्जुर गरेको, ▪ शारीरिक, मानसिक तथा अपाङ्गताको कारणले गर्दा कसूरदारको क्षमता हास भएको, ▪ अदालतमा साँचो कुरा व्यक्त गरी न्यायिक प्रकृत्यामा सहयोग पुर्याएको, ▪ कसूर स्वीकार गरी

<ul style="list-style-type: none"> ▪ कुनै व्यक्तिको सुरक्षाको कर्तव्य भएका व्यक्तिले आफूले सुरक्षा गर्नु पर्ने व्यक्तिको विरुद्ध कसूर गरेको, ▪ कुनै जात, जाति वा सम्प्रदायको अस्तित्व नै विनाश गर्ने जातिहत्या (जेनोसाइड) को उद्देश्यले कसूर गरेको, ▪ कुनै जात, जाति, धार्मिक वा साँस्कृतिक समुदाय विरुद्ध घृणा उत्पन्न गर्ने उद्देश्यले कसूर गरेको, ▪ नियोजित वा सङ्गठित रूपमा कसूर गरेको, ▪ पचहत्तर वर्षमाथिको वृद्धावस्था वा शारीरिक वा मानसिक अस्वस्थताले गर्दा होस ठेगानमा नरहेको वा अपाङ्गताको कारणले आफ्नो बचाउ गर्न सक्ने स्थितिमा नभएको व्यक्ति वा बालबालिकाको विरुद्ध कसूर गरेको, ▪ सवारी साधन, विमान दुर्घटना वा प्राकृतिक प्रकोप पर्दा उद्धार गर्ने काममा खटिँदा कसूर गरेको, ▪ एकपटक कुनै कसूरबाट पीडित भैसकेको व्यक्तिका विरुद्ध सोही कसूरदारले अर्को कसूर गरेको, वा ▪ कसूरदारको उमेर, लैङ्गिक स्थिति, व्यक्तिगत, सामाजिक साँस्कृतिक पृष्ठभूमि, कसूर गर्दाको परिस्थिति, कसूर गर्नु अधिको चालचलन लगायतका तर्कसङ्गत रूपमा देखिएका अन्य कुरा। 	<p>भविष्यमा फौजदारी कसूर नगर्ने प्रतिवद्धता व्यक्त गरेको,</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ कसैको बहकाउ वा दवावमा अपराध गरेको, ▪ दुर्घटना पछि कसूरदार आफै उद्धार वा उपचारमा सम्लग्न भएको वा मद्दत गरेको, वा ▪ कसूरदारको उमेर, लैङ्गिक स्थिति, व्यक्तिगत, सामाजिक साँस्कृतिक पृष्ठभूमि, कसूर गर्दाको परिस्थिति, कसूर गर्नु अधिको चालचलन लगायतका तर्कसङ्गत रूपमा देखिएका अन्य कुरा।
---	---

छैठौँ चरण:

सातौँ चरण:

आठौँ चरण:

(कैद यकिन गर्ने) यस कसूरका कसूरदारलाई कसूर गरेबापत के कति कैदको सजाय हुने हो यकिन गर्ने।
 (जरिबाना यकिन गर्ने) यस कसूरमा जरिबानाको सजायको व्यवस्था नभएको हुँदा यो चरण आकर्षित नहुने।
 (थप सजाय हुने भए निर्धारण गर्ने) यस कसूरका कसूरदारलाई देहाय बमोजिम थप सजाय हुन सक्ने अवस्था भए थप सजाय निर्धारण गर्ने।

थप सजाय हुन सक्ने अवस्था
<p>अपराध संहिताको,</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ दफा ४३ बमोजिम एउटै वारदातमा एकभन्दा बढी कसूर गरेको वा भिन्न भिन्न वारदातमा भिन्न भिन्न कसूर गरेको अवस्था भएमा डेढी सजाय हुने। ▪ दफा ४४ बमोजिम कुनै कसूरमा सजाय पाएको व्यक्तिले त्यस्तो सजाय भुक्तान गरेको वा माफी पाएको ५ वर्ष अवधी पूरा नहुँदै अर्को जघन्य वा गम्भीर कसूर गरेमा पछिल्लो पटक गरेको कसूरमा हुने सजायको दोब्बरसम्म सजाय हुने। ▪ दफा १९७ को उपदफा (३) बमोजिम यो कसूर गर्न सजिलो पार्ने नियतले बेहोस पार्ने कार्य भएको र त्यस्तो कसूर भइसकेको रहेछ भने त्यस्तो कसूर बापत १ वर्षसम्म कैद र रु १० हजारसम्म जरिबाना सजाय थप हुने। ▪ दफा २१४ को उपदफा (२) बमोजिम कसैले अपहरण गरी वा शरीर बन्धक लिई वा अपहरण गरी शरीर बन्धक लिई यो कसूर गरेको रहेछ भने निजलाई यस कसूर बापतको सजायमा दफा २१४ को उपदफा (१) बमोजिमको सजाय थप हुने। <p>ऐनको,</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ दफा १६१ को उपदफा (४) बमोजिम चालक अनुमति पत्र नभएका व्यक्तिले सवारी चलाई कसूर गरेमा थप रु.२ हजार जरिबाना हुने। <p>सङ्गठित अपराध ऐनको,</p>

- दफा ९ को उपदफा (१) को खण्ड (क) बमोजिम यो कसूर सङ्गठित रूपमा गरेको भएमा प्रचलित कानून बमोजिम हुने सजायको अतिरिक्त ५० प्रतिशत थप सजाय हुने।
- यस कसूर गर्ने कसूरदारलाई थप सजायको रूपमा निश्चित अवधिको कैद तथा निश्चित रकमको जरिवाना हुने भएमा सोही बमोजिम थप सजाय निर्धारण गर्नु पर्ने।
- यस कसूर गर्ने कसूरदारलाई हुन सक्ने थप सजाय न्यायिक स्वविवेकमा निर्धारण गर्नु पर्ने प्रकृतिको भएमा कसूरदारलाई थप सजाय गर्दा कसूरको गम्भीरता, कसूरदारको भूमिका र आपराधिक पृष्ठभूमि समेतका कुराहरूलाई समग्रतामा विचार गरी उपयुक्त थप सजाय निर्धारण गर्नु पर्ने।

नवौं चरण: (सजायमा छुट दिने) यस कसूरका कसूरदार उपर फौजदारी कार्यविधि संहिताको दफा ३३ को उपदफा (२) बमोजिम घटी सजायको प्रस्ताव लिई अभियोगपत्र दायर भएको र त्यस्तो प्रस्ताव रद्द नगरिएको भए फौजदारी कार्यविधि नियमावलीको नियम १९ बमोजिम कसूरदारलाई हुने सजाय किटान गरी अभियोग दावी लिए बमोजिमको सजायमा छुट दिई सजाय निर्धारण गर्ने।

दशौं चरण: (कसूरसँग सम्बन्धित सम्पत्ति वा साधन जफत) यो कसूर गर्न प्रयोग गरिएको वा कसूरबाट आर्जन गरिएको सम्पत्ति तथा साधन जफत गर्ने।

एघारौं चरण: (विगो निर्धारण गर्ने) यस कसूरबाट पीडितलाई विगो भराई दिने व्यवस्था नभएको हुँदा यस कसूरका हकमा यो चरण आकर्षित नहुने।

बाह्रौं चरण: (क्षतिपूर्ति तथा क्षतिपूर्ति शुल्क)

- ऐनको दफा १६३ को उपदफा (१) को खण्ड (ख) बमोजिम अङ्गभङ्ग भएकोमा अङ्ग काम नलाग्ने भए तेस्रो पक्षले पाउने अङ्गभङ्ग वापतको दुर्घटना बीमाको रकम र अङ्ग काम लाग्ने भए घा खर्च वापत पच्चीस हजारदेखि पचास हजार रुपैयाँसम्म।
- सजाय निर्धारण ऐनको दफा ४१ बमोजिम कसूरदारबाट पीडित वा निजको हकवालालाई मनासिब क्षतिपूर्ति भराई दिनु पर्ने।
- सजाय निर्धारण ऐनको दफा ४१, ४३ र ४४ बमोजिम क्षतिपूर्ति निर्धारण गर्दा देहाय बमोजिम हुने गरी निर्धारण गर्ने।

क्षतिपूर्ति निर्धारण गर्ने आधार
<ul style="list-style-type: none"> ▪ क्षतिपूर्ति निर्धारण गर्दा देहायका कुराहरू समेतलाई विचार गर्नु पर्ने:- <ul style="list-style-type: none"> ▪ पीडितलाई पुगेको भौतिक, शारीरिक, मानसिक र भावनात्मक क्षति, ▪ पीडितको मृत्यु भइसकेको भए निजको हकवालालाई पर्न गएको क्षति, ▪ कसूरदारको आर्थिक श्रोत र अवस्था, ▪ पीडित तथा निजमा आश्रित व्यक्तिको अवस्था, ▪ अदालतले उपयुक्त ठहर्याएका अन्य कुरा। ▪ क्षतिपूर्ति भराउँदा नगद वा जिन्सी वा दुवै भराउन सकिने। ▪ एकभन्दा बढी कसूरदारबाट क्षतिपूर्ति भराउँदा प्रत्येक कसूरदारले कसूरको मात्रा अनुसार क्षतिपूर्ति व्यहोर्ने गरी निर्धारण गर्नु पर्ने। ▪ पीडितको हकवालाले क्षतिपूर्ति लिने दिने सम्बन्धमा कुनै सहमति गरेमा र त्यस्तो सहमति मनासिब देखिएमा त्यस्तो सहमतिलाई मान्यता दिन सकिने।

▪ क्षतिपूर्ति निर्धारण गर्दा पीडित संरक्षण ऐनको दफा ३१ बमोजिम अदालतले पीडितलाई उपलब्ध गराइने क्षतिपूर्तिको रकम निर्धारण गर्दा देहायको कुनै वा सबै विषयलाई आधार लिन सक्ने-

- पीडितले व्यहोर्नु परेको वा पर्ने चिकित्सकीय, मनोवैज्ञानिक र मनोचिकित्सकीय परामर्श वापत मनासिब खर्च,

- पीडितले व्यहोर्नु परेको वा पर्ने औषधोपचार खर्च,
- पीडितले व्यहोर्नु परेको अप्रत्यासित यातायात खर्च,
- पीडितले व्यहोर्नु परेको कानून व्यवसायीको खर्च,
- कसूरको प्रत्यक्ष परिणामको कारणबाट पीडितको व्यक्तिगत क्षमतामा पुगेको क्षति,
- पीडितले व्यहोर्नु परेको वा पर्ने आर्थिक क्षति,
- क्षति पुगेका व्यक्तिगत सामानको मर्मत सम्भार वा नयाँ खरिद गर्दा लागेको वा लाग्ने खर्च,
- कसूरको प्रत्यक्ष परिणाम स्वरूप पीडितको गुमेको वा क्षति पुगेको आय आर्जन क्षमता,
- पीडितको शारीरिक सौन्दर्यमा परेको प्रतिकूल असर,
- पीडितको शारीरिक, बौद्धिक, यौन वा प्रजनन क्षमतामा भएको क्षति,
- जबरजस्ती करणीको कसूरको हकमा सो कसूरबाट पीडितको सामाजिक, सांस्कृतिक वा पारिवारिक प्रतिष्ठा वा सम्बन्धमा परेको प्रतिकूल प्रभाव,
- जबरजस्ती करणीका कारण पीडित गर्भवती भएकोमा प्रचलित कानून बमोजिम गर्भपतन गर्न वा शिशु जन्माउन र शिशुलाई पालनपोषणको लागि लाग्ने खर्च,
- कसूरका कारण गर्भपतन भएकोमा औषधोपचार खर्च,
- विशेष अवस्था आकर्षित हुनेमा पीडितले निज विरुद्ध हुन सक्ने थप कसूरबाट बच्ने असल नियतले परेको मनासिब खर्च,
- पीडितले व्यहोर्नु परेको मानसिक वा भावनात्मक क्षति,
- क्षतिको प्रकृति र प्रभाव अनुसारको अन्य उपयुक्त आधार,
- विशेष अवस्था आकर्षित हुने पीडितका हकमा थप कसूरबाट प्रथमस्तरको पीडितलाई बचाउने असल नियतले पीडितले गरेको मनासिब खर्च,
- नाबालिग सन्तानले गुमाएको अभिभावकको संरक्षकत्व।
- तर आर्थिक क्षति बापत पीडितले प्रचलित कानून बमोजिमको बिमाबाट क्षतिपूर्ति प्राप्त गरेकोमा वा प्राप्त गर्ने भएकोमा यस खण्ड बमोजिम क्षतिपूर्ति दिइने छैन।

- कसूरबाट बालबालिका पीडित भएको भए क्षतिपूर्ति भराउँदा बालबालिका सम्बन्धी ऐनको दफा ७३ बमोजिम भराई दिनु पर्ने।
- मुद्दामा फैसला गर्दा पीडित संरक्षण ऐनको दफा ४१ बमोजिम लाग्ने क्षतिपूर्ति शुल्क समेत निर्धारण गर्नु पर्ने।

तेह्रौँ चरण:

(अन्य आदेश) यस कसूरमा कसूरदारलाई फौजदारी कार्यविधि संहिताको दफा १५५ वा सजाय निर्धारण ऐनको दफा २२, २४, २५, २६ वा २७ बमोजिम आदेश हुन नसक्ने भएकोले यो चरण आकर्षित नहुने।

चौधौँ चरण:

(नैतिक पतन हुने नहुने घोषणा गर्ने) यस कसूरको कसूरदारलाई नैतिक पतन हुने अवस्था विद्यमान भए वा नभएको सम्बन्धमा देहायका आधारमा विश्लेषण गरी नैतिक पतन हुने वा नहुने अवस्थाको घोषणा गर्ने।

- नैतिक पतन देखिने अभियोगमा सजाय पाएको मानिने कानूनी व्यवस्था (जस्तै: बालबालिका सम्बन्धी ऐन, २०७५ को दफा ६७ को उपदफा (२) तथा लिखतहरूको गोप्यता सम्बन्धी ऐन, २०३९ को दफा १२ को उपदफा (२))
- सर्वोच्च अदालतबाट प्रतिपादित सिद्धान्त (जस्तै: ने.काप.२०३० को नि.नं. ७७४ मा डाका र खूनको अपराध सामाजिक नैतिकता विरुद्धको अपराध हुने/समाजको नैतिक मूल्य वा आदेशलाई कुनै निरपेक्ष र अपरिवर्तनीय विषयबस्तु जस्तो गरी कुनै एउटा समाजमा कायम रहेको नैतिक मूल्य वा आदर्शको आधारमा सधैं र सबै परिस्थितिका लागि नैतिक पतन देखिने फौजदारी अपराधको किटुवा सूची तयार गरी स्पष्टीकरण वा परिभाषा दिन खोज्नु उचित नहुने/ हाम्रो कानूनी व्यवस्थाले

त्यस्तो अपराध छुटाउने कार्य न्यायिक विवेकमा छोडेको छ र न्यायकर्ताले पनि विषय र सन्दर्भलाई विचार गरेर मात्र त्यससम्बन्धमा कुनै निष्कर्षमा पुगनु पर्ने।

- ने.का.प. २०६७ निर्णय नं. ८५०७ मा महिलालाई इच्छाविपरीत अनतिक्रम्य शरीरको पवित्रताको अपहरण गरी जबरजस्ती करणी गर्नु कानूनविपरीत मात्र नभई गम्भीर अपराध पनि भएकाले सभ्य मानव समाजले यस्तो कार्यलाई नैतिकताविहीन कार्य मान्दछ। यस्तो नैतिकताविपरीतको कार्यलाई नै नैतिक पतन देखिने फौजदारी अपराध मान्नुपर्ने।
- त्यसै गरी ने.का.प.२०७३ को नि.नं. ९७०६ मा सामान्यतः समाजले गम्भीर एवं क्रूर मानेका सामाजिक सम्बन्ध, सौहार्दता एवं सद्भावलाई प्रतिकूल असर पार्ने र मनसायपूर्वक गरिएका हत्या, जबरजस्ती करणी, मानव बेचबिखन, लागू औषधको कारोबार, कीर्ते जालसाजी, ठगी, भ्रष्टाचार, अपहरण, जबरजस्ती चन्दा असुली, डाँका चोरी, खोटा चलन, कर छली, अदालती कार्यमा हस्तक्षेप, नाबालक एवं आश्रित विरुद्धका कसूर, बहुविवाह जस्ता कसूरमा नैतिकताका प्रश्नहरू सन्निहित हुन्छन् र अपराध गर्दाको परिस्थिति, मनस्थिति, कसूरदारको व्यवहार र पीडित एवं समाजउपर परेको असर हेरी सोही मुद्दा वा अन्य मुद्दाको परिप्रेक्ष्यमा नैतिक पतन देखिने अपराध हो वा होइन भनी यकिन गर्न सकिने हुन्छ।)

पन्ध्रौं चरण:

(आधार र कारण सहितको फैसला) फौजदारी कार्यविधि संहिताको दफा १३१ र सजाय निर्धारण ऐनको दफा १७ मा अदालतको फैसला वा आदेशमा खुलाउनु पर्ने कुराहरु उल्लेख भएको सन्दर्भमा यसै मार्गदर्शन बमोजिम निर्धारण गरिएको सजाय र सान्दर्भिक कुराहरुलाई समेत सिलसिलेवार रूपमा प्रष्ट खुलाई फैसला वा आदेश तयार गर्नु पर्ने।

फौजदारी कार्यविधि संहिताको दफा १३१	सजाय निर्धारण ऐनको दफा १७
<ul style="list-style-type: none"> ▪ मुद्दाको संक्षिप्त विवरण तथा सोसँग सम्बन्धित आवश्यक कुरा, ▪ मुद्दामा कुनै कानून व्यवसायीले बहस गरेको भए त्यस्तो बहसको मुख्य मुख्य बुँदा, ▪ मुद्दाका पक्षहरुले पेश गरेको प्रमाण, ती प्रमाणको विश्वसनियता वा खण्डनीय, त्यसको आधार, प्रमाणको पर्याप्तता वा अपर्याप्तता, ▪ मुद्दामा कुनै पक्षले कुनै कानूनी प्रश्न उठाएको भए त्यस सम्बन्धी कुरा, ▪ कसूर ठहर हुने वा नहुने आधार तथा त्यसको कारण, ▪ पुनरावेदन लाग्ने वा नलाग्ने र पुनरावेदन गर्नु पर्ने अदालत, ▪ अन्य आवश्यक कुराहरु । 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ सजाय गर्नु पर्ने कारण, ▪ जरिवानाको सजाय निर्धारण गर्दा कसूरदारले बुझाउनु पर्ने जरिवानाको रकम, जरिवाना बुझाउनु पर्ने मिति, किस्ताबन्दीमा बुझाउन पाउने भए त्यस्तो कुरा र जरिवाना नतिरे बापत हुन सक्ने कैद सजाय, ▪ कैद सजाय निर्धारण गर्दा कैदको अवधि, थुनामा रहेको मिति, कैद भुक्तान हुने मिति, ▪ सामुदायिक सेवा गर्ने आदेश भएकोमा सेवाको किसिम, अवधि, समय र सेवा नगरे बापत हुन सक्ने सजाय, ▪ सुधार गृह वा पुनस्थापना केन्द्रमा कैद सजाय भुक्तान गर्ने गरी सजाय निर्धारण गर्दा त्यस्तो गृह वा केन्द्रमा बस्नु पर्ने अवधि, पालना गर्नु पर्ने शर्त र त्यस्तो शर्त उल्लङ्घन गरे बापत हुन सक्ने सजाय, ▪ कसूरदारलाई प्यारोलमा छोड्न सकिने वा नसकिने, ▪ कैद निलम्बन हुने भए कति अवधिसम्म निलम्बन हुने, ▪ क्षतिपूर्ति तिर्नु पर्ने भए क्षतिपूर्तिको रकम, तिर्नु पर्ने अवधि, तरिका र नतिरेमा हुन सक्ने सजाय, ▪ क्षतिपूर्तिको रकम बुझाउन ल्याएकोमा सो को सूचना, ▪ अदालतले उपयुक्त ठानेको अन्य आवश्यक कुरा ।

भाग-२

कसूर: लापरवाही गरी सवारी चलाई किची, ठक्कर दिई वा सवारी दुर्घटना गराई मानिस मारेको सम्बन्धी कसूर
सम्बद्ध कानून: सवारी तथा यातायात व्यवस्था ऐन, २०४९

दफा/उपदफा	कसूर	सजाय
१६१ (२)	लापरवाही गरी सवारी चलाई किची, ठक्कर दिई वा सवारी दुर्घटना गराई मानिस मारेको सम्बन्धी कसूर	३ वर्षदेखि १० वर्षसम्म कैद र रु. ३० हजारदेखि १ लाखसम्म जरिवाना।

पहिलो चरण: (कसूरको वर्ग यकीन गर्ने) यो कसूर गर्ने कसूरदारलाई हुने कैद र जरिवानाको माथिल्लो र तल्लो हदको व्यवस्था भएको र सजायको दायरा फराकिलो भएको हुँदा कसूरको गम्भीरता, कसूरदारको दोषिपना, कसूरबाट पुगेको क्षति तथा कसूरदारले लिएको जोखिम समेतका आधारमा उपयुक्त सजाय निर्धारण गर्न यस कसूरलाई देहाय बमोजिम २ वर्गमा वर्गीकरण गर्न सकिने हुँदा कसूरदारको कसूर कुन वर्गमा पर्ने हो यकिन गर्ने। कसूरको वर्ग विभाजन गर्ने आधारहरूको केही दृष्टान्त तालिकामा उल्लेख गरिएको छ।

कसूरको वर्ग	कसूर	कैद सजायको दायरा (Range)
क	<ul style="list-style-type: none"> एकै वारदातमा एकभन्दा बढी कसूर गरेको, ख वर्गमा उल्लिखित अवस्था विद्यमान नभएको, वा कसूरको गम्भीरता, कसूरदारको दोषिपना, कसूरबाट पुगेको क्षति तथा कसूरदारले लिएको जोखिम समेतका आधारमा यस वर्गमा वर्गीकरण गर्न उपयुक्त हुने कसूर। 	६ वर्षदेखि १० वर्ष कैद
ख	<ul style="list-style-type: none"> कसूरदारमा पूर्वानुमानित लापरवाही नरहेको*, कसूरदारले निजी हलुका सवारी साधन चलाएको र सोही सवारी साधनमा सवार व्यक्तिको मृत्यु भएको*, वारदातमा कसूरदार आफै पनि गम्भीर घाइते भएको, वा कसूरको गम्भीरता, कसूरदारको दोषिपना, कसूरबाट पुगेको क्षति तथा कसूरदारले लिएको जोखिम समेतका आधारमा क वर्गमा वर्गीकरण गर्न उपयुक्त नहुने कसूर। 	३ वर्षदेखि ६ वर्ष कैद

दोस्रो चरण: (कैद सजायको आधार विन्दु यकिन गर्ने) प्रथम चरणमा यकिन गरिएको कसूरको वर्ग र सजायको दायराका आधारमा कसूरदारलाई कैद सजाय निर्धारण गर्न देहाय बमोजिम कैद सजायको आधार विन्दु यकिन गर्ने।

कसूरको वर्ग	कसूर	कैद सजायको आधार विन्दु	कैद सजायको दायरा (Range)
क	<ul style="list-style-type: none"> एकै वारदातमा एकभन्दा बढी कसूर गरेको, ख वर्गमा उल्लिखित अवस्था विद्यमान नभएको, वा कसूरको गम्भीरता, कसूरदारको दोषिपना, कसूरबाट पुगेको क्षति तथा कसूरदारले लिएको जोखिम समेतका आधारमा यस वर्गमा वर्गीकरण गर्न उपयुक्त हुने कसूर। 	८ वर्ष कैद	६ वर्षदेखि १० वर्ष कैद
ख	<ul style="list-style-type: none"> कसूरदारमा पूर्वानुमानित लापरवाही नरहेको, कसूरदारले निजी हलुका सवारी साधन चलाएको र 	४ वर्ष ६ महिना कैद	३ वर्षदेखि ६ वर्ष कैद

* नेकाप २०७२ अङ्क ८, नि.नं.९४५७।

५ नेकाप २०७० अङ्क ११, नि.नं.९०७३।

	<p>सोही सवारी साधनमा सवार व्यक्तिको मृत्यु भएको, ▪ वारदातमा कसूरदार आफै पनि गम्भीर घाइते भएको, वा ▪ कसूरको गम्भीरता, कसूरदारको दोषिपना, कसूरबाट पुगेको क्षति तथा कसूरदारले लिएको जोखिम समेतका आधारमा क वर्गमा बर्गिकरण गर्न उपयुक्त नहुने कसूर ।</p>		
--	--	--	--

- तेस्रो चरण:** (सजायको उद्देश्य विचार गर्ने) यस कसूरमा कसूरदारलाई सजाय निर्धारण गर्दा सजाय निर्धारण ऐनको दफा १३ बमोजिमका कुनै वा सबै उद्देश्य विचार गर्ने। सजाय निर्धारण गर्दा विचार गर्नु पर्ने सजायको उद्देश्य यसै सामान्य मार्गदर्शनको भाग-१ को तेस्रो चरणमा दिइएको छ।
- चौथो चरण:** (समग्रतामा सजाय निर्धारण) यस कसूरमा कसूरदारलाई सजाय निर्धारण गर्दा सजाय निर्धारण ऐनको दफा ११ को उपदफा (२), दफा १४ र दफा १५ बमोजिमका आधारमा गर्ने। सजाय निर्धारण गर्दा लिनु पर्ने आधारहरू यसै सामान्य मार्गदर्शनको भाग-१ को चौथो चरणमा दिइएको छ।
- पाँचौ चरण:** (कसूरको गम्भीरता बढाउने वा घटाउने अवस्था विश्लेषण गर्ने) यस कसूरको कसूरदारलाई सजाय निर्धारण गर्दा अपराध सहिताको दफा ३८ बमोजिम कसूरको गम्भीरता बढाउने तथा दफा ३९ बमोजिम कसूरको गम्भीरता घटाउने विद्यमान अवस्थाहरूको विश्लेषण गर्ने। कसूरको गम्भीरता बढाउने तथा कसूरको गम्भीरता घटाउने अवस्थाहरू यसै सामान्य मार्गदर्शनको भाग-१ को पाँचौ चरणमा दिइएको छ।
- छैठौ चरण:** (कैद यकिन गर्ने) यस कसूरका कसूरदारलाई कसूर गरेबापत के कति कैदको सजाय हुने हो यकिन गर्ने।
- सातौ चरण:** (जरिबाना यकिन गर्ने) यस कसूरका कसूरदारलाई कसूर गरेबापत के कति जरिबाना हुने हो यकिन गर्ने। कसूरदारलाई जरिबानाको सजाय निर्धारण गर्दा विचार गर्नु पर्ने आधारहरू यसै सामान्य मार्गदर्शनको भाग -१ को सातौ चरणमा दिइएको छ।
- आठौ चरण:** (थप सजाय हुने भए निर्धारण गर्ने) यस कसूरका कसूरदारलाई थप सजाय हुन सक्ने अवस्था भए थप सजाय निर्धारण गर्ने। कसूरदारलाई थप सजाय हुन सक्ने अवस्थाहरू यसै सामान्य मार्गदर्शनको भाग -१ को आठौ चरणमा दिइएको छ।
- नवौ चरण:** (सजायमा छुट दिने) यस कसूरका कसूरदार उपर फौजदारी कार्यविधि संहिताको दफा ३३ को उपदफा (२) बमोजिम घटी सजायको प्रस्ताव लिई अभियोगपत्र दायर भएको र त्यस्तो प्रस्ताव रद्द नगरिएको भए फौजदारी कार्यविधि नियमावलीको नियम १९ बमोजिम कसूरदारलाई हुने सजाय किटान गरी अभियोग दावी लिए बमोजिमको सजायमा छुट दिई सजाय निर्धारण गर्ने।
- दशौ चरण:** (कसूरसँग सम्बन्धित सम्पत्ति वा साधन जफत) यो कसूर गर्न प्रयोग गरिएको वा कसूरबाट आर्जन गरिएको सम्पत्ति तथा साधन जफत गर्ने।
- एघारौ चरण:** (विगो निर्धारण गर्ने) यस कसूरबाट पीडितलाई विगो भराई दिने व्यवस्था नभएको हुँदा यस कसूरका हकमा यो चरण आकर्षित नहुने।
- बाह्रौ चरण:** (क्षतिपूर्ति तथा क्षतिपूर्ति शुल्क)
- ऐनको दफा १६३ को उपदफा (१) को खण्ड (क) बमोजिम मर्ने व्यक्तिको हकवालालाई क्रियाखर्च वापत पचास हजार रुपैयाँसम्म र क्षतिपूर्ति वापत तेस्रो पक्षले पाउने दुर्घटना बीमाको रकम क्षतिपूर्ति वापत भराई दिनु पर्ने।
 - सजाय निर्धारण ऐनको दफा ४१, ४३ र ४४ बमोजिम क्षतिपूर्ति निर्धारण गर्दा देहाय बमोजिम हुने गरी निर्धारण गर्ने।

क्षतिपूर्ति निर्धारण गर्ने आधार
<ul style="list-style-type: none"> ▪ क्षतिपूर्ति निर्धारण गर्दा देहायका कुराहरू समेतलाई विचार गर्नु पर्ने:-

- पीडितलाई पुगेको भौतिक, शारीरिक, मानसिक र भावनात्मक क्षति,
 - पीडितको मृत्यु भइसकेको भए निजको हकवालालाई पर्न गएको क्षति,
 - कसूरदारको आर्थिक श्रोत र अवस्था,
 - पीडित तथा निजमा आश्रित व्यक्तिको अवस्था,
 - अदालतले उपयुक्त ठहर्याएका अन्य कुरा।
- क्षतिपूर्ति भराउँदा नगद वा जिन्सी वा दुवै भराउन सकिने।
 - एकभन्दा बढी कसूरदारबाट क्षतिपूर्ति भराउँदा प्रत्येक कसूरदारले कसूरको मात्रा अनुसार क्षतिपूर्ति व्यहोर्ने गरी निर्धारण गर्नु पर्ने।
 - पीडितको हकवालाले क्षतिपूर्ति लिने दिने सम्बन्धमा कुनै सहमति गरेमा र त्यस्तो सहमति मनासिब देखिएमा त्यस्तो सहमतिलाई मान्यता दिन सकिने।
- पीडित संरक्षण ऐनको दफा ३१ बमोजिम अदालतले पीडितलाई उपलब्ध गराइने क्षतिपूर्तिको रकम निर्धारण गर्दा देहायको कुनै वा सबै विषयलाई आधार लिन सक्ने-

- पीडितले व्यहोर्नु परेको वा पर्ने चिकित्सकीय, मनोवैज्ञानिक र मनोचिकित्सकीय परामर्श बापत मनासिब खर्च,
- पीडितले व्यहोर्नु परेको वा पर्ने औषधोपचार खर्च,
- पीडितले व्यहोर्नु परेको अप्रत्यासित यातायात खर्च,
- पीडितले व्यहोर्नु परेको कानून व्यवसायीको खर्च,
- कसूरको प्रत्यक्ष परिणामको कारणबाट पीडितको व्यक्तिगत क्षमतामा पुगेको क्षति,
- पीडितले व्यहोर्नु परेको वा पर्ने आर्थिक क्षति,
- क्षति पुगेका व्यक्तिगत सामानको मर्मत सम्भार वा नयाँ खरिद गर्दा लागेको वा लाग्ने खर्च,
- कसूरको प्रत्यक्ष परिणाम स्वरूप पीडितको गुमेको वा क्षति पुगेको आय आर्जन क्षमता,
- पीडितको शारीरिक सौन्दर्यमा परेको प्रतिकूल असर,
- पीडितको शारीरिक, बौद्धिक, यौन वा प्रजनन क्षमतामा भएको क्षति,
- जबरजस्ती करणीको कसूरको हकमा सो कसूरबाट पीडितको सामाजिक, सांस्कृतिक वा पारिवारिक प्रतिष्ठा वा सम्बन्धमा परेको प्रतिकूल प्रभाव,
- जबरजस्ती करणीका कारण पीडित गर्भवती भएकोमा प्रचलित कानून बमोजिम गर्भपतन गर्न वा शिशु जन्माउन र शिशुलाई पालनपोषणको लागि लाग्ने खर्च,
- कसूरका कारण गर्भपतन भएकोमा औषधोपचार खर्च,
- विशेष अवस्था आकर्षित हुनेमा पीडितले निज विरुद्ध हुन सक्ने थप कसूरबाट बच्ने असल नियतले परेको मनासिब खर्च,
- पीडितले व्यहोर्नु परेको मानसिक वा भावनात्मक क्षति,
- क्षतिको प्रकृति र प्रभाव अनुसारको अन्य उपयुक्त आधार,
- विशेष अवस्था आकर्षित हुने पीडितका हकमा थप कसूरबाट प्रथमस्तरको पीडितलाई बचाउने असल नियतले पीडितले गरेको मनासिब खर्च,
- नाबालिग सन्तानले गुमाएको अभिभावकको संरक्षकत्व।
- तर आर्थिक क्षति बापत पीडितले प्रचलित कानून बमोजिमको बिमाबाट क्षतिपूर्ति प्राप्त गरेकोमा वा प्राप्त गर्ने भएकोमा यस खण्ड बमोजिम क्षतिपूर्ति दिइने छैन।

- कसूरबाट बालबालिका पीडित भएको भए क्षतिपूर्ति भराउँदा बालबालिका सम्बन्धी ऐनको दफा ७३ बमोजिम भराई दिनु पर्ने।

- मुद्दामा फैसला गर्दा पीडित संरक्षण ऐनको दफा ४१ बमोजिम लाग्ने क्षतिपूर्ति शुल्क समेत निर्धारण गर्नु पर्ने।

तेह्रौं चरण: (अन्य आदेश) यस कसूरमा कसूरदारलाई फौजदारी कार्यविधि संहिताको दफा १५५ वा सजाय निर्धारण ऐनको दफा २२, २४, २५, २६ वा २७ बमोजिम आदेश हुन नसक्ने भएकोले यो चरण आकर्षित नहुने।

चौधौं चरण: (नैतिक पतन हुने नहुने घोषणा गर्ने) यस कसूरको कसूरदारलाई नैतिक पतन हुने अवस्था विद्यमान भए वा नभएको सम्बन्धमा विश्लेषण गरी नैतिक पतन हुने वा नहुने अवस्थाको घोषणा गर्ने। नैतिक पतन हुने वा नहुने अवस्थाको विश्लेषण गर्ने आधारहरू यसै सामान्य मार्गदर्शनको भाग -१ को चौधौं चरणमा दिइएको छ।

पन्ध्रौं चरण: (आधार र कारण सहितको फैसला) फौजदारी कार्यविधि संहिताको दफा १३१ र सजाय निर्धारण ऐनको दफा १७ मा अदालतको फैसला वा आदेशमा खुलाउनु पर्ने कुराहरू उल्लेख भएको सन्दर्भमा यसै मार्गदर्शन बमोजिम निर्धारण गरिएको सजाय र सान्दर्भिक कुराहरूलाई समेत सिलसिलेवार रूपमा प्रष्ट खुलाई फैसला वा आदेश तयार गर्नु पर्ने। फैसला वा आदेशमा खुलाउनु पर्ने कुराहरू यसै सामान्य मार्गदर्शनको भाग -१ को पन्ध्रौं चरणमा दिइएको छ।

१७

भाग-३

कसूर: बदनियतसाथ सवारी चलाई किची, ठक्कर दिई वा दुर्घटना गराई मानिसलाई अङ्गभङ्ग गराएको सम्बन्धी कसूर
सम्बद्ध कानून: सवारी तथा यातायात व्यवस्था ऐन, २०४९

दफा/उपदफा	कसूर	सजाय
१६२ (१)	बदनियतसाथ सवारी चलाई किची, ठक्कर दिई वा दुर्घटना गराई मानिसलाई अङ्गभङ्ग गराएको सम्बन्धी कसूर	३ वर्षदेखि १० वर्षसम्म कैद र रु ३० हजारसम्म जरिवाना

पहिलो चरण: (कसूरको वर्ग यकीन गर्ने) यो कसूर गर्ने कसूरदारलाई हुने कैदको माथिल्लो र तल्लो हदको व्यवस्था भएको र सजायको दायरा फराकिलो भएको हुँदा कसूरको गम्भीरता, कसूरदारको दोषिपना, कसूरबाट पुगेको क्षति समेतका आधारमा उपयुक्त सजाय निर्धारण गर्न यस कसूरलाई देहाय बमोजिम २ वर्गमा वर्गीकरण गर्न सकिने हुँदा कसूरदारको कसूर कुन वर्गमा पर्ने हो यकिन गर्ने। कसूरको वर्ग विभाजन गर्ने आधारहरूको केही दृष्टान्त तालिकामा उल्लेख गरिएको छ।

कसूरको वर्ग	कसूर	कैद सजायको दायरा (Range)
क	<ul style="list-style-type: none"> एकभन्दा बढी व्यक्तिलाई अङ्गभङ्ग गरेको, २ वा सोभन्दा बढी भई समूहमा कसूर गरेको, एकै वारदातमा एकभन्दा बढी कसूर गरेको, वा कसूरको गम्भीरता, कसूरदारको दोषिपना र पीडितलाई पुगेको क्षति समेतका आधारमा यस वर्गमा वर्गीकरण गर्न उपयुक्त हुने कसूर। 	६ वर्षदेखि १० वर्ष
ख	<ul style="list-style-type: none"> क वर्गमा उल्लिखित अवस्था विद्यमान नभएको, वा कसूरको गम्भीरता, कसूरदारको दोषिपना, कसूरबाट पुगेको क्षति समेतका आधारमा क वर्गमा वर्गीकरण गर्न उपयुक्त नहुने कसूर। 	३ वर्षदेखि ६ वर्ष

दोस्रो चरण: (कैद सजायको आधार विन्दु यकिन गर्ने) प्रथम चरणमा यकिन गरिएको कसूरको वर्ग र सजायको दायराका आधारमा कसूरदारलाई कैद सजाय निर्धारण गर्न देहाय बमोजिम कैद सजायको आधार विन्दु यकिन गर्ने।

कसूरको वर्ग	कसूर	कैद सजायको आधार विन्दु	कैद सजायको दायरा (Range)
क	<ul style="list-style-type: none"> एकभन्दा बढी व्यक्तिलाई अङ्गभङ्ग गरेको, २ वा सोभन्दा बढी भई समूहमा कसूर गरेको, एकै वारदातमा एकभन्दा बढी कसूर गरेको, वा कसूरको गम्भीरता, कसूरदारको दोषिपना र पीडितलाई पुगेको क्षति समेतका आधारमा यस वर्गमा वर्गीकरण गर्न उपयुक्त हुने कसूर। 	८ वर्ष	६ वर्षदेखि १० वर्ष
ख	<ul style="list-style-type: none"> क वर्गमा उल्लिखित अवस्था विद्यमान नभएको, वा कसूरको गम्भीरता, कसूरदारको दोषिपना, कसूरबाट पुगेको क्षति समेतका आधारमा क वर्गमा वर्गीकरण गर्न उपयुक्त नहुने कसूर। 	४ वर्ष ६ महिना	३ वर्षदेखि ६ वर्ष

- तेस्रो चरण:** (सजायको उद्देश्य विचार गर्ने) यस कसूरमा कसूरदारलाई सजाय निर्धारण गर्दा सजाय निर्धारण ऐनको दफा १३ बमोजिमका कुनै वा सबै उद्देश्य विचार गर्ने। सजाय निर्धारण गर्दा विचार गर्नु पर्ने सजायको उद्देश्य यसै सामान्य मार्गदर्शनको भाग-१ को तेस्रो चरणमा दिइएको छ।
- चौथो चरण:** (समग्रतामा सजाय निर्धारण) यस कसूरमा कसूरदारलाई सजाय निर्धारण गर्दा सजाय निर्धारण ऐनको दफा ११ को उपदफा (२), दफा १४ र दफा १५ बमोजिमका आधारमा गर्ने। सजाय निर्धारण गर्दा लिनु पर्ने आधारहरू यसै सामान्य मार्गदर्शनको भाग-१ को चौथो चरणमा दिइएको छ।
- पाँचौं चरण:** (कसूरको गम्भीरता बढाउने वा घटाउने अवस्था विश्लेषण गर्ने) यस कसूरको कसूरदारलाई सजाय निर्धारण गर्दा अपराध सहिताको दफा ३८ बमोजिम कसूरको गम्भीरता बढाउने तथा दफा ३९ बमोजिम कसूरको गम्भीरता घटाउने विद्यमान अवस्थाहरूको विश्लेषण गर्ने। कसूरको गम्भीरता बढाउने तथा कसूरको गम्भीरता घटाउने अवस्थाहरू यसै सामान्य मार्गदर्शनको भाग-१ को पाँचौं चरणमा दिइएको छ।
- छैठौं चरण:** (कैद यकिन गर्ने) यस कसूरका कसूरदारलाई कसूर गरेबापत के कति कैदको सजाय हुने हो यकिन गर्ने।
- सातौं चरण:** (जरिबाना यकिन गर्ने) यस कसूरका कसूरदारलाई कसूर गरेबापत के कति जरिबाना हुने हो यकिन गर्ने। कसूरदारलाई जरिबानाको सजाय निर्धारण गर्दा विचार गर्नु पर्ने आधारहरू यसै सामान्य मार्गदर्शनको भाग -१ को सातौं चरणमा दिइएको छ।
- आठौं चरण:** (थप सजाय हुने भए निर्धारण गर्ने) यस कसूरका कसूरदारलाई थप सजाय हुन सक्ने अवस्था भए थप सजाय निर्धारण गर्ने। कसूरदारलाई थप सजाय हुन सक्ने अवस्थाहरू यसै सामान्य मार्गदर्शनको भाग -१ को आठौं चरणमा दिइएको छ।
- नवौं चरण:** (सजायमा छुट दिने) यस कसूरका कसूरदार उपर फौजदारी कार्यविधि संहिताको दफा ३३ को उपदफा (२) बमोजिम घटी सजायको प्रस्ताव लिई अभियोगपत्र दायर भएको र त्यस्तो प्रस्ताव रद्द नगरिएको भए फौजदारी कार्यविधि नियमावलीको नियम १९ बमोजिम कसूरदारलाई हुने सजाय किटान गरी अभियोग दावी लिए बमोजिमको सजायमा छुट दिई सजाय निर्धारण गर्ने।
- दशौं चरण:** (कसूरसँग सम्बन्धित सम्पत्ति वा साधन जफत) यो कसूर गर्न प्रयोग गरिएको वा कसूरबाट आर्जन गरिएको सम्पत्ति तथा साधन जफत गर्ने।
- एघारौं चरण:** (विगो निर्धारण गर्ने) यस कसूरबाट पीडितलाई विगो भराई दिने व्यवस्था नभएको हुँदा यस कसूरका हकमा यो चरण आकर्षित नहुने।
- बाह्रौं चरण:** (क्षतिपूर्ति तथा क्षतिपूर्ति शुल्क)
- ऐनको दफा १६३ को उपदफा (१) को खण्ड (ख) बमोजिम कुनै अङ्ग काम नलाग्ने भए तेस्रो पक्षले पाउने अङ्गभङ्ग बापतको दुर्घटना बीमाको रकम र अङ्ग काम लाग्ने भए घा खर्च बापत पच्चीस हजारदेखि पचास हजार रुपैयाँसम्म क्षतिपूर्ति बापत भराई दिनु पर्ने।
 - सजाय निर्धारण ऐनको दफा ४१, ४३ र ४४ बमोजिम क्षतिपूर्ति निर्धारण गर्दा देहाय बमोजिम हुने गरी निर्धारण गर्ने।

क्षतिपूर्ति निर्धारण गर्ने आधार	
<ul style="list-style-type: none"> ▪ क्षतिपूर्ति निर्धारण गर्दा देहायका कुराहरू समेतलाई विचार गर्नु पर्ने:- <ul style="list-style-type: none"> ▪ पीडितलाई पुगेको भौतिक, शारीरिक, मानसिक र भावनात्मक क्षति, ▪ पीडितको मृत्यु भइसकेको भए निजको हकवालालाई पर्न गएको क्षति, ▪ कसूरदारको आर्थिक श्रोत र अवस्था, ▪ पीडित तथा निजमा आश्रित व्यक्तिको अवस्था, ▪ अदालतले उपयुक्त ठहर्याएका अन्य कुरा। ▪ क्षतिपूर्ति भराउँदा नगद वा जिन्सी वा दुवै भराउन सकिने। ▪ एकभन्दा बढी कसूरदारबाट क्षतिपूर्ति भराउँदा प्रत्येक कसूरदारले कसूरको मात्रा अनुसार 	

- क्षतिपूर्ति व्यहोर्ने गरी निर्धारण गर्नु पर्ने।
- पीडितको हकवालाले क्षतिपूर्ति लिने दिने सम्बन्धमा कुनै सहमति गरेमा र त्यस्तो सहमति मनासिब देखिएमा त्यस्तो सहमतिलाई मान्यता दिन सकिने।
 - क्षतिपूर्ति निर्धारण गर्दा पीडित संरक्षण ऐनको दफा ३१ बमोजिम अदालतले पीडितलाई उपलब्ध गराइने क्षतिपूर्तिको रकम निर्धारण गर्दा देहायको कुनै वा सबै विषयलाई आधार लिन सक्ने-
 - पीडितले व्यहोर्नु परेको वा पर्ने चिकित्सकीय, मनोवैज्ञानिक र मनोचिकित्सकीय परामर्श बापत मनासिब खर्च,
 - पीडितले व्यहोर्नु परेको वा पर्ने औषधोपचार खर्च,
 - पीडितले व्यहोर्नु परेको अप्रत्यासित यातायात खर्च,
 - पीडितले व्यहोर्नु परेको कानून व्यवसायीको खर्च,
 - कसूरको प्रत्यक्ष परिणामको कारणबाट पीडितको व्यक्तिगत क्षमतामा पुगेको क्षति,
 - पीडितले व्यहोर्नु परेको वा पर्ने आर्थिक क्षति,
 - क्षति पुगेका व्यक्तिगत सामानको मर्मत सम्भार वा नयाँ खरिद गर्दा लागेको वा लाग्ने खर्च,
 - कसूरको प्रत्यक्ष परिणाम स्वरूप पीडितको गुमेको वा क्षति पुगेको आय आर्जन क्षमता,
 - पीडितको शारीरिक सौन्दर्यमा परेको प्रतिकूल असर,
 - पीडितको शारीरिक, बौद्धिक, यौन वा प्रजनन क्षमतामा भएको क्षति,
 - जबरजस्ती करणीको कसूरको हकमा सो कसूरबाट पीडितको सामाजिक, सांस्कृतिक वा पारिवारिक प्रतिष्ठा वा सम्बन्धमा परेको प्रतिकूल प्रभाव,
 - जबरजस्ती करणीका कारण पीडित गर्भवती भएकोमा प्रचलित कानून बमोजिम गर्भपतन गर्न वा शिशु जन्माउन र शिशुलाई पालनपोषणको लागि लाग्ने खर्च,
 - कसूरका कारण गर्भपतन भएकोमा औषधोपचार खर्च,
 - विशेष अवस्था आकर्षित हुनेमा पीडितले निज विरुद्ध हुन सक्ने थप कसूरबाट बच्ने असल नियतले परेको मनासिब खर्च,
 - पीडितले व्यहोर्नु परेको मानसिक वा भावनात्मक क्षति,
 - क्षतिको प्रकृति र प्रभाव अनुसारको अन्य उपयुक्त आधार,
 - विशेष अवस्था आकर्षित हुने पीडितका हकमा थप कसूरबाट प्रथमस्तरको पीडितलाई बचाउने असल नियतले पीडितले गरेको मनासिब खर्च,
 - नाबालिग सन्तानले गुमाएको अभिभावकको संरक्षकत्व।
 - तर आर्थिक क्षति बापत पीडितले प्रचलित कानून बमोजिमको बिमाबाट क्षतिपूर्ति प्राप्त गरेकोमा वा प्राप्त गर्ने भएकोमा यस खण्ड बमोजिम क्षतिपूर्ति दिइने छैन।
 - कसूरबाट बालबालिका पीडित भएको भए क्षतिपूर्ति भराउँदा बालबालिका सम्बन्धी ऐनको दफा ७३ बमोजिम भराई दिनु पर्ने।
 - मुद्दामा फैसला गर्दा पीडित संरक्षण ऐनको दफा ४१ बमोजिम लाग्ने क्षतिपूर्ति शुल्क समेत निर्धारण गर्नु पर्ने।

तेह्रौँ चरण:

(अन्य आदेश) यस कसूरमा कसूरदारलाई फौजदारी कार्यविधि संहिताको दफा १५५ वा सजाय निर्धारण ऐनको दफा २२, २४, २५, २६ वा २७ बमोजिम आदेश हुन नसक्ने भएकोले यो चरण आकर्षित नहुने।

चौधौँ चरण:

(नैतिक पतन हुने नहुने घोषणा गर्ने) यस कसूरको कसूरदारलाई नैतिक पतन हुने अवस्था विद्यमान भए वा नभएको सम्बन्धमा विश्लेषण गरी नैतिक पतन हुने वा नहुने अवस्थाको घोषणा गर्ने। नैतिक पतन हुने वा नहुने अवस्थाको विश्लेषण गर्ने आधारहरू यसै सामान्य मार्गदर्शनको भाग -१ को चौधौँ चरणमा दिइएको छ।

पन्ध्रौं चरण:

(आधार र कारण सहितको फैसला) फौजदारी कार्यविधि संहिताको दफा १३१ र सजाय निर्धारण ऐनको दफा १७ मा अदालतको फैसला वा आदेशमा खुलाउनु पर्ने कुराहरु उल्लेख भएको सन्दर्भमा यसै मार्गदर्शन बमोजिम निर्धारण गरिएको सजाय र सान्दर्भिक कुराहरुलाई समेत सिलसिलेवार रूपमा प्रष्ट खुलाई फैसला वा आदेश तयार गर्नु पर्ने। फैसला वा आदेशमा खुलाउनु पर्ने कुराहरु यसै सामान्य मार्गदर्शनको भाग -१ को पन्ध्रौं चरणमा दिइएको छ।

१०६

भाग-४

- कसूर:** सवारी सम्बन्धी कसूरको अपराधिक षडयन्त्र, उद्योग, दुरुत्साहन तथा मतियार सम्बन्धी कसूर।
- सम्बद्ध कानून:** सवारी तथा यातायात व्यवस्था ऐन, २०४९ तथा अपराध संहिता, परिच्छेद-३ (अपराधिक षडयन्त्र, उद्योग, दुरुत्साहन र मतियार)।
- (क) **अपराधिक षडयन्त्रको कसूरदारको हकमा:** ऐनको दफा १६१ को उपदफा (१) र १६२ मा उल्लिखित सवारी सम्बन्धी कसूरको अपराधिक षडयन्त्र गर्ने कार्यलाई उक्त ऐनमा छुट्टै अपराधीकरण गरी सजायको व्यवस्था नगरिएको हुँदा सो सम्बन्धमा अपराध संहिताको सामान्य प्रावधान सम्बन्धी दफा ३३ को व्यवस्था लागू हुने भएकोले सवारी सम्बन्धी कसूरको अपराधिक षडयन्त्र गर्ने कसूरदारलाई देहाय बमोजिम सजाय निर्धारण गर्नु पर्ने:-
- अपराधिक षडयन्त्र बमोजिम कसूर भएको भए सो कसूर गरे सरह सजाय हुने व्यवस्था भएकोले जुन कसूर गर्न अपराधिक षडयन्त्र गरेको हो सो कसूरमा निश्चित सजाय तोकिएको भए सोही सजाय सरह र नतोकिएको भए यसै सामान्य मार्गदर्शन बमोजिम त्यस्तो कसूर गर्ने कसूरदारलाई निर्धारण गरिने सजाय सरह सजाय निर्धारण गर्ने।
 - अपराधिक षडयन्त्र बमोजिम कसूर नभएको भए सो कसूरमा हुने सजायको आधा सजाय हुने व्यवस्था भएकोले जुन कसूर गर्न अपराधिक षडयन्त्र गरेको हो सो कसूरमा निश्चित सजाय तोकिएको भए सोही सजायको आधा र नतोकिएको भए यसै सामान्य मार्गदर्शन बमोजिम त्यस्तो कसूर गर्ने कसूरदारलाई निर्धारण गरिने सजायको आधा सजाय निर्धारण गर्ने।
- (ख) **उद्योग गर्ने कसूरदारको हकमा:** ऐनको दफा १६२ मा उल्लिखित सवारी सम्बन्धी कसूरको उद्योग गर्ने कार्यलाई उक्त ऐनमा छुट्टै अपराधीकरण गरी सजायको व्यवस्था नगरिएको हुँदा सो सम्बन्धमा अपराध संहिताको सामान्य प्रावधान सम्बन्धी दफा ३४ को व्यवस्था लागू हुने भएकोले दफा १६२ मा उल्लिखित सवारी सम्बन्धी उद्योगको कसूर गर्ने कसूरदारलाई सो कसूरको लागि तोकिएको सजायको आधा सजाय हुने भएकोले यसै सामान्य मार्गदर्शन बमोजिम त्यस्तो कसूर गर्ने कसूरदारलाई निर्धारण गरिने सजायको आधा सजाय निर्धारण गर्ने।
- (ग) **दुरुत्साहन दिने कसूरदारको हकमा:** ऐनको १६१ को उपदफा (१) र १६२ मा उल्लिखित सवारी सम्बन्धी कसूरको दुरुत्साहन दिने कार्यलाई उक्त ऐनमा छुट्टै अपराधीकरण गरी सजायको व्यवस्था नगरिएको हुँदा सो सम्बन्धमा अपराध संहिताको सामान्य प्रावधान सम्बन्धी दफा ३५ को व्यवस्था लागू हुने भएकोले सवारी सम्बन्धी कसूर गर्न दुरुत्साहन दिने कसूरदारलाई देहाय बमोजिम सजाय निर्धारण गर्नु पर्ने:-
- दुरुत्साहन दिए बमोजिम कसूर भएको भए निज स्वयमले कसूर गरे सरह सजाय हुने व्यवस्था भएकोले जुन कसूर गर्न दुरुत्साहन दिएको हो सो कसूरमा निश्चित सजाय तोकिएको भए सोही सजाय सरह र नतोकिएको भए यसै सामान्य मार्गदर्शन बमोजिम त्यस्तो कसूर गर्ने कसूरदारलाई निर्धारण गरिने सजाय सरह सजाय निर्धारण गर्ने।
 - दुरुत्साहन दिए बमोजिम कसूर भईनसकेकोमा सो कसूरका लागि तोकिएको सजायको आधा सजाय हुने व्यवस्था भएकोले जुन कसूर गर्न दुरुत्साहन दिएको हो सो कसूरमा निश्चित सजाय तोकिएको भए सोही सजायको आधा र नतोकिएको भए यसै सामान्य मार्गदर्शन बमोजिम त्यस्तो कसूर गर्ने कसूरदारलाई निर्धारण गरिने सजायको आधा सजाय निर्धारण गर्ने।
- (घ) **मतियार हुने कसूरदारको हकमा:** ऐनको १६१ को उपदफा (१) र १६२ मा उल्लिखित सवारी सम्बन्धी कसूरमा मतियार हुने कार्यलाई उक्त ऐनमा छुट्टै अपराधीकरण गरी सजायको व्यवस्था नगरिएको हुँदा सो सम्बन्धमा अपराध संहिताको सामान्य प्रावधान सम्बन्धी दफा ३६ को व्यवस्था लागू हुने भएकोले सवारी सम्बन्धी कसूरमा मतियार हुने कसूरदारलाई देहाय बमोजिम सजाय निर्धारण गर्नु पर्ने:-
- अपराधिक षडयन्त्रमा संलग्न भई कसूर गर्ने, साधन वा ठाँउ उपलब्ध गराइ दिने, जसको विरुद्ध कसूर गरिएको हो त्यस्तो व्यक्तिलाई निजी रक्षाको अधिकारबाट बञ्चित गराउने वा कसूर गर्न आदेश वा सल्लाह दिने मतियारलाई त्यस्तो कसूर निजले गरे सरह सजाय हुने

व्यवस्था भएकोले जुन कसूर गर्न त्यस्तो मतियार भएको हो सो कसूरमा निश्चित सजाय तोकिएको भए सोही सजाय सरह र नतोकिएको भए यसै सामान्य मार्गदर्शन बमोजिम त्यस्तो कसूर गर्ने कसूरदारलाई निर्धारण गरिने सजाय सरह सजाय निर्धारण गर्ने।

- लेखिए बाहेक अन्य मतियारलाई कसूर भए गरेको काममा निजको सम्लग्नताको मात्रा अनुसार त्यस्तो कसूर गरे बापत हुने सजायको बढीमा आधासम्म सजाय हुने व्यवस्था भएकोले जुन कसूर गर्न त्यस्तो मतियार भएको हो सो कसूरमा निश्चित सजाय तोकिएको भए सोही सजायको आधासम्म र नतोकिएको भए यसै सामान्य मार्गदर्शन बमोजिम त्यस्तो कसूर गर्ने कसूरदारलाई निर्धारण गरिने सजायको आधासम्म हुने गरी निजको सम्लग्नताको मात्रा अनुसार उपयुक्त सजाय निर्धारण गर्नु पर्ने।

नोट

- आधा वा आधासम्म सजाय निर्धारण गर्दा जन्मकैदको सजायलाई २५ वर्ष मानी सजाय निर्धारण गर्ने।
- आधा वा आधासम्म सजाय निर्धारण गर्दा कैद, जरीवाना तथा क्षतिपूर्ति तीनै प्रकारको सजायमा लागू हुने गरी गर्नु पर्ने।

१२७६

सजाय निर्धारण सम्बन्धी सामान्य मार्गदर्शन तयारी समिति

डा. आनन्दमोहन भट्टराई, न्यायाधीश, सर्वोच्च अदालत	संयोजक
अनिलकुमार सिन्हा, न्यायाधीश, सर्वोच्च अदालत	सदस्य
टेकप्रसाद ढुङ्गाना, न्यायाधीश, उच्च अदालत पाटन, हेटौँडा इजलास	सदस्य
दुर्गाप्रसाद ढुङ्गेल, न्यायाधीश, मोरङ जिल्ला अदालत	सदस्य
डा. श्रीप्रकाश उप्रेती, न्यायाधीश, भक्तपुर जिल्ला अदालत	सदस्य
सञ्जीवराज रेग्मी, सह-न्यायाधिवक्ता, महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय	सदस्य
लालबहादुर कुँवर, रजिस्ट्रार, सर्वोच्च अदालत	सदस्य सचिव

१२७६